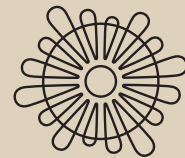

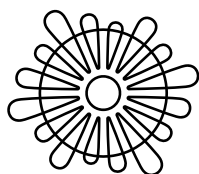
ARCHAEOLOGIA adriatica

Sveučilište u Zadru / Universitas studiorum Jadertina / University of Zadar
Odjel za arheologiju / Department of Archaeology / UDK 902/904
ISSN 1846-4807 / Archaeol. Adriat. / Vol. 18 / Zadar, 2024.

ARCHAEOLOGIA

adriatica

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

SVEUČILIŠTE U ZADRU / UNIVERSITAS STUDIORUM JADERTINA / UNIVERSITY OF ZADAR
ODJEL ZA ARHEOLOGIJU / DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY

UDK 902/904

ARCHAEOL. ADRIAT.

ISSN 1846-4807

ARCHAEOLOGIA adriatica

IZDAVAČ / *Publisher*
Sveučilište u Zadru / *University of Zadar*
Mihovila Pavlinovića 1, 23000 Zadar, Hrvatska

POVJERENSTVO ZA IZDAVAČKU DJELATNOST / *Publishing Committee*
Lena Mirošević (predsjednica / *Chair*)

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / *Editor in Chief*
Ante Uglešić

TAJNICA / *Secretary*
Josipa Baraka Perica

UREDNIŠTVO / *Editorial Board*
Igor Borzić (Sveučilište u Zadru), Martina Čelhar (Sveučilište u Zadru),
Tomislav Fabijanić (Sveučilište u Zadru), Josipa Baraka Perica (Sveučilište u Zadru),
Mirja Jarak (Sveučilište u Zagrebu), Marko Dizdar (Institut za arheologiju, Zagreb),
Biba Teržan (Univerza v Ljubljani), Gian Pietro Brogiolo (Università degli Studi di Padova)

ADRESA UREDNIŠTVA / *Address of the Editorial Board*
Archaeologia Adriatica
Sveučilište u Zadru, Odjel za arheologiju
Obala kralja Petra Krešimira IV., 2
23000 Zadar, Hrvatska / Croatia
Tel. +385(0)23 200 522
E-mail: archaeologia.adriatica@unizd.hr

ARCHAEOLOGICA ADRIATICA REFERIRA SE U / *Archaeologia Adriatica is abstracted and indexed in*
DOAJ: Directory of Open Access Journals
- Ulrich's international periodicals directory
- DYABOLA. Sachkatalog der Bibliothek – Römisch-
Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts
ERIHPLUS: European Reference Index for the Humanities and Social Science
SCOPUS

DOSTUPNO NA / *Available at*
Morepress (morepress.unizd.hr)
Hrčak. Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske (hrcak.srce.hr)

ČASOPIS IZLAZI JEDNOM GODIŠNJE / *Published annually*
ISSN 1846-4807 (Tisak)
ISSN 1848-9281 (Online)
DOI 10.15291/archeo
UDK Gorica Lovrić, Sveučilišna knjižnica u Zadru

NASLOVNICA / *Cover Page*
Foto / *Photo*: L. Bogdanić

Članci u časopisu su licencirani pod Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence
The articles in the journal are licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence

SADRŽAJ / CONTENTS

JOSIPA BARAKA PERICA

O životu i djelu profesora emeritusa Brunislava Marijanovića
On the Life and Work of Professor Emeritus Brunislav Marijanović

11

ANA MARINović

Bibliografija profesora emeritusa Brunislava Marijanovića
Bibliography of Professor Emeritus Brunislav Marijanović

25

LEO ARBUTINA, MARIO BODRUŽIĆ, DARIO VUJEVIĆ

Vela Pećina kod Kali na Ugljanu - novo nalazište kasnoga gornjeg paleolitika
na sjevernodalmatinskim otocima (Izvorni znanstveni članak)
*Vela Pećina Cave near Kali on Ugljan – a New Late Upper Palaeolithic
Site in the Northern Dalmatian Islands (Original scientific paper)*

35

KRISTINA HORVAT OŠTRIĆ, NICHOLAS TRIOZZI,

SARAH B. MCCLURE, KELLY REED, DORIS VIDAS

Rezultati probnoga arheološkog istraživanja neolitičkog
nalazišta Pod Jarugom (Prethodno priopćenje)
*Results of Archaeological Trial Excavations of the
Neolithic Site Pod jarugom (Preliminary report)*

77

TIHOMILA TEŽAK-GREGL

Kakve veze imaju Brezovljani s Butmirom? (Prethodno priopćenje)
What does Brezovljani have to do with Butmir? (Preliminary report)

123

MAJA KRZNARIĆ ŠKRIVANKO

Prostorna distribucija i unutarnja organizacija naselja sopotske
kulture na vinkovačkom području (Prethodno priopćenje)
*The Spatial Distribution and Internal Organisation of Sopot-Culture
Settlements in the Vinkovci Area (Preliminary report)*

141

DRAGANA RAJKOVIĆ, SELENA VITEZOVIĆ

Ukrasni predmeti od školjki s lokaliteta Osijek –
Hermanov vinograd (Izvorni znanstveni članak)
*Mollusc-Shell Decorative items from the Osijek –
Hermanov vinograd Site (Original scientific paper)*

229

JACQUELINE BALEN Lasinjska kultura u Bosni i Hercegovini - u svjetlu nalaza bočice iz Visokog Brda u Lupljanici kod Dervente (Stručni rad) <i>Lasinja Culture in Bosnia and Herzegovina – In the Light of a Miniature Bottle find from Visoko Brdo in Lupljanica near Derventa (Professional paper)</i>	255
MITJA GUŠTIN „Zajednica sa Skadarskog jezera” na prijelazu iz bakrenog u brončano doba (Izvorni znanstveni članak) <i>‘Lake Skadar Community’ at the Turn from the Copper to the Bronze Age (Original scientific paper)</i>	267
BIBA TERŽAN, ANA KRUH Srednjoeuropski elementi na srednjem Jadranu i njegovu zaleđu u rano brončano doba – rekapitulacija (Pregledni članak) <i>Central European Elements in the Central Adriatic and its Hinterland in the Early Bronze Age – A Recapitulation (Review paper)</i>	297
DOMAGOJ PERKIĆ, MARKO DIZDAR, HRVOJE POTREBICA, IVAN PAMIĆ Grob iz starijeg željeznog doba s groblja Nakovana – Zmijna (poluotok Pelješac) (Izvorni znanstveni članak) <i>An Early Iron grave at the Nakovana – Zmijna cemetery (Pelješac Peninsula) (Original scientific paper)</i>	329
MARTINA ČELHAR Fibule tipa Certosa Ic, Id i Ie u kontekstu novih nalaza iz Nadina (Izvorni znanstveni članak) <i>Ic-, Id- and Ie- type Certosa Fibulae in the Context of New Finds from Nadin (Original scientific paper)</i>	371
MATE PARICA Tragovi maslinarstva u prapovijesti istočnog Jadrana (Prethodno priopćenje) <i>Traces of Olive Cultivation in the Prehistoric Eastern Adriatic (Preliminary report)</i>	413

ANA MARINović

Novac gradova Arpija i Dirahija s istraživanja
na solinskoj Zaobilaznici (Stručni rad)

*Coins of the Cities of Arpi and Dyrrachion from Research
on the Solin-Zaobilaznica Site (Professional paper)*

431

DRAŽEN MARŠIĆ

Stubci s protomama Jupitra-Amona i Gorgone iz Zadra i problem
njihova arhitektonskog konteksta (Izvorni znanstveni članak)

*The Pillars with Protomes of Jupiter Ammon and Gorgon from Zadar
and their Architectural Context (Original scientific paper)*

445

FILOMENA SIROVICA, TATJANA TKALČEC, EVA BUĆA

Izvan izvornog konteksta: keramički nalazi iz groblja
oko crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Gori
(Izvorni znanstveni članak)

*Outside of the Original Context: Ceramic Finds from
the Graveyard next to the Church of the Assumption of
the Blessed Virgin Mary in Gora (Original scientific paper)*

477

KARLA GUSAR, ANA KARADOLE

Prilog poznavanju kasnosrednjovjekovne i novovjekovne keramike
u Dalmaciji – nalazi sa zadarskog Muraja (Izvorni znanstveni članak)

*A Contribution to the Study of Late Medieval and Early Modern Pottery
in Dalmatia – Finds from Zadar's Muraj (Original scientific paper)*

529

Upute autorima / Instructions for Authors

581

B. Marijanović

Osamnaesti svezak časopisa *Archaeologia Adriatica* posvećen je profesoru emeritusu Brunislavu Marijanoviću u znak zahvalnosti za sve što je učinio za Odjel za arheologiju, Sveučilište u Zadru i arheologiju općenito.

The eighteenth volume of the journal *Archaeologia Adriatica* is dedicated to professor emeritus Brunislav Marijanović, as an expression of gratitude for everything he has done for the Department of Archaeology, University of Zadar and archaeology in general.

LASINJSKA KULTURA U BOSNI I HERCEGOVINI – U SVJETLU NALAZA BOČICE IZ VISOKOG BRDA U LUPLJANICI KOD DERVENTE

LASINJA CULTURE IN BOSNIA AND HERZEGOVINA – IN THE LIGHT OF A MINIATURE BOTTLE FIND FROM VISOKO BRDO IN LUPLJANICA NEAR DERVENTA

JACQUELINE BALEN

Arheološki muzej u Zagrebu
Archaeological Museum in Zagreb
Trg N. Šubića Zrinskog 19
HR-10000 Zagreb
jbalen@amz.hr

UDK: 903.23(497.6Derventa)“636“

DOI: 10.15291/archeo.4676

STRUČNI RAD / PROFESSIONAL PAPER

Primljeno / Received: 2024-6-24

Prihvaćeno / Accepted: 2024-10-1

KLJUČNE RIJEČI:

lasinjska kultura, Bosna
i Hercegovina, keramika,
bočica

Na prostoru Bosne i Hercegovine ustanovljeno je vrlo malo lasinjskih lokaliteta te je taj prostor označen kao periferni prostor rasprostiranja ove kulture. Do sada je karakteristična lasinjska keramografija potvrđena na sedam lokaliteta u Bosni i Hercegovini: Zemunica u Radosavskoj kod Banjaluke, Visoko brdo u Lupljanici, Vis u Modranu kod Dervente, Donji Klakar kod Bosanskog Broda, Gornja Tuzla u Tuzli, Biograd u Pruscu kod Donjeg Vakufa i Stari grad Cazin. U radu se prikazuje nalaz bočice lasinjske kulture s lokaliteta Visoko brdo u Lupljanici kod Dervente, čime se potvrđuje važnost revizijskih istraživanja, kao i obrade nalaza sa starih istraživanja lasinjske kulture.

KEY WORDS:

Lasinja culture, Bosnia
and Herzegovina,
pottery, miniature bottle

Within the boundaries of Bosnia and Herzegovina, very few Lasinja-culture sites have been identified. The area has thus been categorised as a peripheral Lasinja-culture distribution zone. To date, Lasinja pottery characteristics have been confirmed at seven sites in Bosnia and Herzegovina: Zemunica in Radosavska near Banja Luka, Visoko Brdo in Lupljanica, Vis in Modran near Derventa, Donji Klakar near Bosanski Brod, Gornja Tuzla in Tuzla, Biograd in Prusac near Donji Vakuf and Cazin's Old Town. This paper presents the find of a miniature Lasinja-culture bottle from the Visoko Brdo site in Lupljanica near Derventa, confirming the importance of renewed excavations as well as of analysing Lasinja-culture finds from past excavations.

Bakreno doba na prostoru današnje Bosne i Hercegovine još uvijek je nedovoljno istraženo. Za poznavanje bakrenog doba Bosne i Hercegovine važan je rad nekolicine autora, A. Benca, B. Čovića, Z. Žeravice, B. Govedarice te B. Marijanovića.¹ U novije vrijeme povijest istraživanja bakrenodobnih kultura, s posebnim osvrtom na lasinjsku kulturu dala je D. Vajzović.²

Lasinjska kultura razmjerno je široko rasprostranjena – obuhvaća područje kontinentalne Hrvatske i Slovenije, sjeverne Bosne i Hercegovine, Štjerske, Koruške i južnog Gradišća u Austriji te mađarske Transdanubije. Lasinjska kultura pripada razdoblju srednjega bakrenog doba te je apsolutno kronološki datirana oko 4350. do 3950. god. pr. Kr. Formirala se na podlozi kasne sopotske i lendelske kulture. Premda predstavnik bakrenog doba, ta je kultura po načinu života ostala vjerna tradicijama kasne faze mlađega kamenog doba.³

Na prostoru Bosne i Hercegovine ustanovljeno je vrlo malo lasinjskih lokaliteta te je taj prostor označen kao periferni prostor rasprostiranja ove kulture,⁴ međutim, razlog tomu možda možemo tražiti u nedovoljnoj istraženosti kraja.

Do sada je karakteristična lasinjska keramografija potvrđena na sedam lokaliteta u Bosni i Hercegovini: Zemunica u Radosavskoj kod Banjaluke, Visoko brdo u Lupljanici, Vis u Modranu kod Dervente, Donji Klakar kod Bosanskog Broda, Gornja Tuzla u Tuzli,⁵ Biograd u Pruscu kod Donjeg Vakufa,⁶ te na Sta-

The Copper Age in the area of present-day Bosnia and Herzegovina has been insufficiently explored. The work of several authors – A. Benac, B. Čović, Z. Žeravica, B. Govedarica and B. Marijanović – is of importance for the understanding of the Copper Age there.¹ More recently, the history of research into Chalcolithic cultures, with special reference to the Lasinja culture, has been presented by D. Vajzović.²

The Lasinja culture was relatively widespread, occupying what is now continental Croatia and Slovenia, northern Bosnia and Herzegovina, Styria, Carinthia and southern Burgenland in Austria, as well as Hungarian Transdanubia. The culture belongs to the Middle Copper Age period and has been absolute-dated to around 4350 to 3950 BC. It developed from the Lengyel and late Sopot cultures and, despite emerging in the Aeneolithic period, in terms of lifestyle it remained faithful to late-stage Neolithic traditions.³

In present-day Bosnia and Herzegovina, very few Lasinja-culture sites have been identified, leading to the area's categorisation as a peripheral Lasinja-culture distribution zone.⁴ However, this classification could equally be the result of the insufficient number of excavations in the area.

To date, Lasinja pottery characteristics have been confirmed at seven sites in Bosnia and Herzegovina: Zemunica in Radosavska near Banja Luka, Visoko Brdo in Lupljanica, Vis in Modran near Derventa, Donji Klakar near Bosanski Brod, Gornja Tuzla in Tuzla,⁵ Bi-

¹ MARIJANOVIĆ 2003. U citiranoj knjizi nalazi se detaljna povijest istraživanja uz cjelokupan popis autora koji su se bavili bakrenim dobom na prostoru današnje Bosne i Hercegovine.

² VAJZOVIĆ 2018.

³ BALEN 2008; ČATAJ 2018; 2019. U ovim radovima navedena je relevantna literatura za čitav prostor rasprostiranja lasinjske kulture.

⁴ BENAC 1980: 19.

⁵ Na nalazištu u Gornjoj Tuzli stratigrafska slika i položaj lasinjske kulture nisu sasvim jasni, na što je već upozorilo nekoliko autora, vidi: BENAC 1980: 16; BUDJA 1983: 78; MARKOVIĆ 1994: 20; BALEN, DRNIĆ 2014: 53.

⁶ VAJZOVIĆ 2018: 241. U radu se daje pregled šest nalazišta na kojima je ustanovljeno prisustvo lasinjske kulture. Autorica je izostavila lokalitet Cazin.

¹ MARIJANOVIĆ 2003. The cited book contains a detailed history of excavations, including a complete list of authors who have dealt with the Copper Age in the area of present-day Bosnia and Herzegovina.

² VAJZOVIĆ 2018.

³ BALEN 2008; ČATAJ 2018; 2019. The works mention literature relevant to the entire Lasinja-culture distribution area.

⁴ BENAC 1980: 19.

⁵ The stratigraphic picture and position of Lasinja culture at the Gornja Tuzla site are not quite clear, as has been pointed out by several authors, s.: BENAC 1980: 16; BUDJA 1983, 78; MARKOVIĆ 1994: 20; BALEN, DRNIĆ 2014: 53.

rom gradu u Cazinu⁷.

Iskopavanja na lokalitetu Visoko brdo u Lupljanici kod Dervente proveo je Đ. Basler 1958., 1959. te 1960 godine. Njegova objava uglavnom je bila orijentirana na paleolitičke nalaze iako je spomenuo i postojanje dvaju građevinskih kasnoneolitičkih slojeva.⁸ Mlađe nalaze objavio je A. Benac smjestivši nalaze u kasni neolitik, odnosno povezo ih je s najmlađom fazom vinčanske kulture.⁹ Materijal s druge strane povezuje i s postneolitičkim razdobljem i s Kanziaberg grupom u Austriji,¹⁰ a smjer dolaska te grupe vidi sa sjevera, odnosno preko Save. Zanimljiva je i bilješka 53 u kojoj autor nalaze povezuje s lasinjskom kulturom i tako je zapravo i točno atribuirao. Navodi također da se grada u mlađoj fazi, za koju daje i mali izbor nalaza na tabli IV, razlikuje po fakturi i ukrašavanju od keramičkog repertoara poznatog u tom dijelu Bosne.¹¹

U objavi iz 1979. godine Benac nalazište Visoko brdo u Lupljanici kod Dervente pripisuje lasinjskoj kulturi.¹²

Keramički nalazi iz Visokog brda pripadaju karakterističnom repertoaru lasinjske kulture; prisutni su uglavnom dijelovi trbuha posuda i ručke od vrčeva ili šalica, a od ukrasa vidimo urezane motive kao i kombinaciju urezivanja i kratkih zarezova i uboda. Zastupljene su i jezičaste aplikacije, koje su, nažalost, u objavi pogrešno okrenute.¹³ Među građom koja se čuva u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine izdvojen je i jedan ulomak gornjeg dijela bočice (sl. 1; T. I).¹⁴ Smatramo da je ulomak

ogradin Prusac near Donji Vakuf⁶ and Cazin's Old Town⁷.

Excavation campaigns at the Visoko Brdo site in Lupljanica near Derventa were conducted by Đ. Basler in 1958, 1959 and 1960. Although he mentioned the existence of two Late Neolithic construction layers, his publication was mainly focused on Palaeolithic finds.⁸ The earlier finds were published by A. Benac, who attributed them to the Late Neolithic and associated them with the final Vinča culture stage.⁹ On the other hand, he associated the material also with the post-Neolithic period and the Kanzianiberg group in Austria,¹⁰ and thought that the group had arrived from the north, across the River Sava. Also interesting is note 53, in which the author did correctly attribute the finds by associating them with Lasinja culture. In addition, he stated that the later-stage material, a small selection of which he also published in Plate IV, differed in fabric and decoration from the ceramic repertoire known from that part of Bosnia.¹¹

In a 1979 paper, Benac attributed the Visoko Brdo site in Lupljanica near Derventa to Lasinja culture.¹²

Pottery finds from Visoko Brdo belong to the characteristic Lasinja-culture repertoire: fragments include mainly vessel belly parts and jug or cup handles; decorations include incised motifs, as well as a combination of incisions and short cuts and stitches. Tongue-shaped appliques are also represented (in the plate unfortunately depicted upside down).¹³ Notable among the material kept in the National Museum of Bosnia and Herzegovina is also a fragment of the upper part of a minia-

⁷ RAUNIG 2001: 122–127.

⁸ BASLER 1962: 6.

⁹ BENAC 1964: 138.

¹⁰ BENAC 1964: 139.

¹¹ BENAC 1964: 137.

¹² BENAC 1980: 15.

¹³ BENAC 1964: T. IV/ 7, 9.

¹⁴ Neizmjernu zahvalu dugujem kolegama iz Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine što su mi dopustili objavu bočice lasinjske kulture. Posebna hvala dr. sc. Ani Marić. Nalaz je izložen u stalnom postavu *Bosna i Hercegovina u prethistorijsko doba*, a pronađen je pri odabiru građe za stalni izložbeni postav. Za fotografiju bočice zahvalnost dugujem Adnanu Šahbazu, a za crtež Muhamedu Bešliću.

⁶ VAJZOVIĆ 2018, 241. The paper presents an overview of six sites at which the presence of Lasinja culture was identified. The author left out the Cazin site.

⁷ RAUNIG 2001: 122–127.

⁸ BASLER 1962: 6.

⁹ BENAC 1964: 138.

¹⁰ BENAC 1964: 139.

¹¹ BENAC 1964: 137.

¹² BENAC 1980: 15.

¹³ BENAC 1964: Pl. IV/ 7, 9.

SLIKA 1. Ulomak keramičke bočice lasinjske kulture, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, inv. br. 45242 (snimio: A. Šahbaz)

FIGURE 1 Fragment of a miniature Lasinja-culture ceramic bottle, National Museum of Bosnia and Herzegovina, No. 45242 (photo by A. Šahbaz)

također objavljen u Benčevu radu, ali da je, kao i u slučaju jezičastih aplikacija, pogrešno okrenut.¹⁵

Bočice su karakterističan repertoar lasinjske kulture, međutim, zastupljene su i u nekim drugim pretpovijesnim kulturama, primjerice vinčanskoj i butmirskoj.¹⁶ Stojan Dimitrijević bočice je datirao u IIa stupanj lasinjske kulture.¹⁷

Lasinjske su bočice posude manjih dimenzija čija je visina veća od maksimalnog promjera posude, često imaju vertikalno probušene ušice na rubu i prijelomu, a ukrašene su urezivanjem i/ili utiskivanjem. Lea Čataj razlikuje tri tipa bočica:¹⁸

B1. Bočice bikoničnog tijela s dvama parovima vertikalno probušenih ušica, ravnog i pločastog ruba usta. Često nose ukras;

ture bottle (Fig. 1; Pl. I).¹⁴ Possibly the bottle fragment was also published in Benac's paper, but – as was the case with the tongue-shaped appliqués – it was reversed.¹⁵

Miniature bottles are characteristic of the Lasinja-culture repertoire, but they are also found in some other prehistoric cultures, such as Vinča and Butmir.¹⁶ Stojan Dimitrijević dated the bottles to stage IIa of the Lasinja culture.¹⁷

The Lasinja miniature bottles are vessels of

¹⁴ I am immensely grateful to my colleagues from the National Museum of Bosnia and Herzegovina for allowing me to publish the Lasinja-culture bottle. Special thanks go to Ana Marić, PhD. The find is part of the permanent exhibition of *Bosnia and Herzegovina in the Prehistoric Period* and was uncovered when selecting the material for the permanent exhibition. For the photo of the bottle, I owe gratitude to Adnan Šahbaz, and for the drawing to Muhamed Bešlić.

¹⁵ BENAC 1964: Pl. IV/ 2.

¹⁶ KRAMBERGER, BERTHOLD, SPITERI 2021: 3, sl. 1–2.

¹⁷ DIMITRIJEVIĆ 1979: 152–156.

¹⁵ BENAC 1964: T. IV/ 2.

¹⁶ KRAMBERGER, BERTHOLD, SPITERI 2021: 3, sl. 1–2.

¹⁷ DIMITRIJEVIĆ 1979: 152–156.

¹⁸ ČATAJ 2019: 100, 336–337.

B2. Bočice izduženog bikoničnog tijela i dugog vrata s dvama parovima vertikalno probušenih ušica. Mogu biti ukrašene;

B3. Bočice širokog otvora. Imaju par vertikalno probušenih ušica uz rub.

Primjerak bočice iz Visokog brda pripao bi tako tipu B1. Riječ je o ulomku gornjeg dijela bočice s ušicama na bikoničnom prijelomu. Bočica je najvjerojatnije imala i dvije ušice na rubu, ali on je, nažalost, fragmentiran. Bočica je izrađena od nepročišćene gline, s vidljivim tragovima primjesa, te je ukrašena kratkim zarezima na bikoničnom prijelomu.¹⁹ Nažalost, kontekst nalaza bočice ostaje nam nepoznat, jer nisu poznati, odnosno sačuvani, podaci o nalazu tijekom istraživanja.

U Visokom brdu pronađen je samo gornji dio bočice, što je često i na drugim nalazištima lasinjske kulture,²⁰ stoga ne iznenađuje da dio njih isprva i nije bio interpretiran kao bočice, već kao ulomak nekoga drugog tipa posude. Može se pretpostaviti stoga da bi se i njihov broj mogao povećati, te tako nadopuniti kartu rasprostranjenosti (sl. 2).

Zanimljivo je da se do nedavno smatralo da su bočice u sklopu lasinjske kulture karakterične isključivo za zapadne krajeve prostiranja lasinjske kulture,²¹ međutim, nalazi bočice u Tomašancima kod Đakova,²² kao i ovaj primjerak iz Visokog brda pomiču prostor rasprostranjenosti na istok te daju za pretpostavku da su bočice, uostalom kao i žlice, karakterističan oblik lasinjske keramografije za čitav prostor njezina rasprostiranja.

O funkciji bočica danas znamo zahvaljujući recentnim multidisciplinarnim istraživanjima na primjercima iz Slovenije koja su pokazala da su one najvjerojatnije korištene u kozmetici, a da su se nosile ovješene o pojas.²³ U analizama su identificirani minerali koji sadrže olovo kao

smaller dimensions, whose height is larger than the vessel's maximum diameter, often with vertically pierced eyelets on the rim and transition, with incised and/or impressed decorations. L. Čataj distinguishes three types of bottles:¹⁸

B1. Miniature bottles with a biconic body and two pairs of vertically pierced eyelets, with a flat, straight mouth rim. These are often decorated;

B2. Miniature bottles with an elongated biconic body and a long neck with two pairs of vertically pierced eyelets. These are sometimes decorated;

B3. Wide-mouthed miniature bottles. These have a pair of vertically pierced eyelets along the rim.

The miniature bottle specimen from Visoko Brdo should thus be assigned to type B1. It is a fragment of the upper part of a miniature bottle with eyelets on the biconic transition. The bottle probably also had two eyelets on the rim, but unfortunately this is fragmented. The miniature bottle is made of unpurified clay, with visible traces of tempering, and is decorated with short incisions on the biconic transition.¹⁹ Unfortunately, the context of the bottle find remains unknown, as no information about the find recorded in the course of the excavations has been preserved.

In Visoko Brdo only the upper part of a miniature bottle was found, as is often the case with finds at other Lasinja-culture sites,²⁰ therefore it comes as no surprise that some of these were initially not interpreted as bottles, but rather as fragments of other vessel types. Hence there is the possibility that the number of miniature bottles discovered could increase, thus complementing the distribution map (Fig. 2).

It is interesting that until recently it was

¹⁹ Dimenzije bočice: visina originalnog ulomka: 4,5 cm, ukupna visina nakon rekonstrukcije: 10 cm, max. širina: 6 cm.

²⁰ KRAMBERGER, BERTHOLD, SPITERI 2021: sl. 3/ 2, 3, 5, 6.

²¹ KRAMBERGER, BERTHOLD, SPITERI 2021: sl. 1.

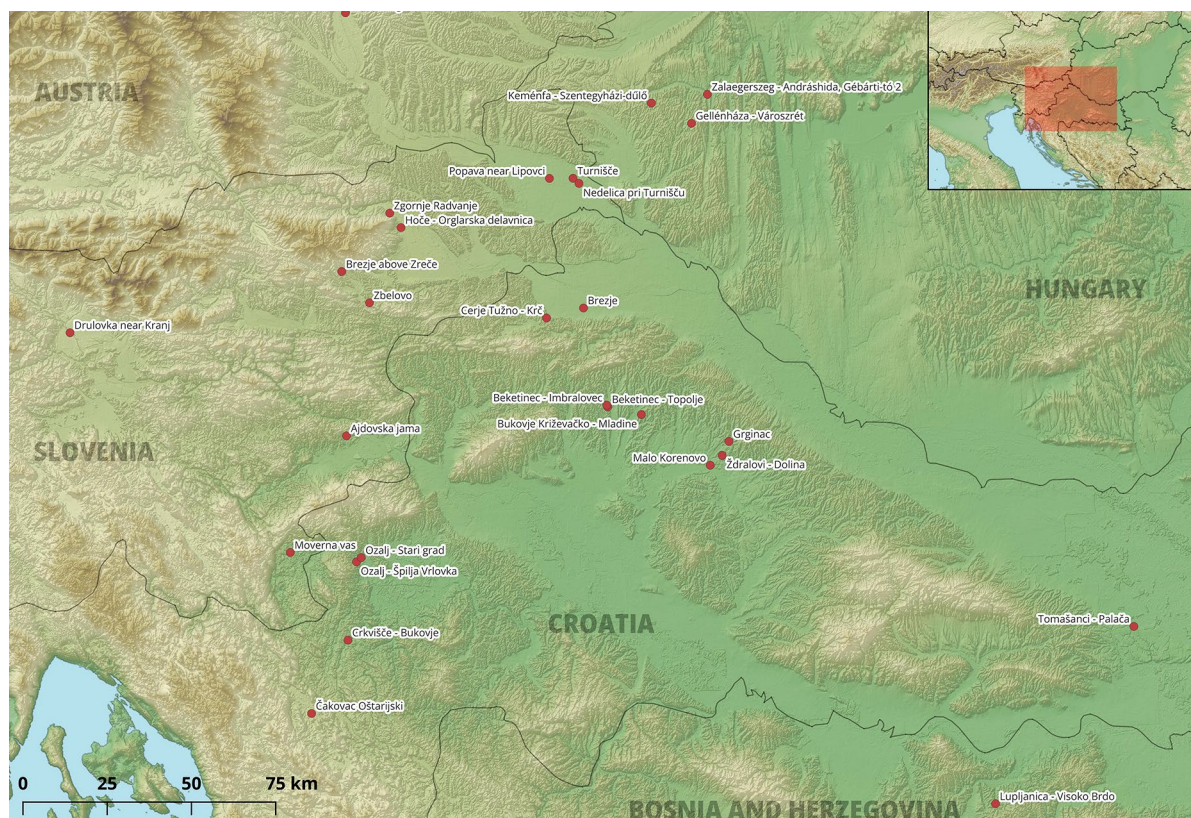
²² BALEN 2020: 122, T. 1/ 2.

²³ KRAMBERGER, BERTHOLD, SPITERI 2021.

¹⁸ ČATAJ 2019: 100, 336–337.

¹⁹ Bottle size: height of original fragment: 4.5 cm, total height after reconstruction: 10 cm, max. width 6 cm.

²⁰ KRAMBERGER, BERTHOLD, SPITERI 2021: Fig. 3/ 2, 3, 5, 6.

SLIKA 2. Karta rasprostiranja minijaturnih keramičkih bočica lasinjske kulture (prema: Kramberger, Berthold, Spiteri 2021 i Čataj 2019; izradila: J. Boras)

FIGURE 2 Map of the distribution of miniature Lasinja-culture ceramic bottles (according to Kramberger, Berthold, Spiteri 2021 and Čataj 2019; map made by J. Boras)

i pčelinji vosak koji sugerira njegovu upotrebu kao organskog veziva, možda za stvaranje pigmenata za kozmetičke i/ili medicinske svrhe. S prostora Hrvatske analizirana je samo jedna bočica iz Bektinca pri čemu je utvrđena prisutnost organskih tvari u tragovima te nekih anorganskih kationa i aniona (kobalt, aluminij, cink, željezo), dok su spektri nuklearno magnetske rezonancije uputili na postojanje estera, čime se zaključilo da se u bočici najvjerojatnije držalo eterično ulje ili mirisi.²⁴

Nalaz bočice s lokaliteta istraživanog daleko 1958. – 1960. godine potvrđuje nam da osim novih istraživanja, popraćenih apsolutnim datumima, i dalje važnu ulogu u sagledavanju neke pretpovijesne kulture imaju i revizija i obrada građe sa starih istraživanja, tako da bez objava nalaza sa starih istraživanja lasinjskih lokaliteta, po mogućnosti popraćenih re-

considered that, within Lasinja culture, miniature bottles were characteristic exclusively of the western Lasinja-culture distribution areas;²¹ however, bottle finds from Tomašanci near Đakovo,²² along with the specimen from Visoko Brdo, extend the distribution area further east, suggesting that miniature bottles, as well as spoons, are a characteristic pottery form across the entire Lasinja-culture distribution area.

The function of the miniature bottles is now known, following recent multidisciplinary research of specimens from Slovenia, which suggested that they were most likely used in cosmetics, and that they were worn on belts.²³ Analyses identified minerals containing lead, as well as beeswax, probably used as an organic

²¹ KRAMBERGER, BERTHOLD, SPITERI 2021: Fig. 1.

²² BALEN 2020: 122, Pl. 1/ 2.

²³ KRAMBERGER, BERTHOLD, SPITERI 2021.

²⁴ HOMEN 1985; TEŽAK-GREGL 2007: 37–38.

vizijskim istraživanjima, nije moguće donositi konačne zaključke o poziciji lasinjske kulture na prostoru današnje Bosne i Hercegovine.

Kako je dio minijaturnih lasinjskih bočica ustanovljen naknadnim pregledom građe, kao uostalom i bočica iz Visokog brda, može se pretpostaviti da će u konačnici i njihov broj biti veći od onog kojim do sada raspolazemo. Također, novi nalazi bočica, kao i revizija periodizacije lasinjske kulture te dobiveni apsolutni datumi sugeriraju da su bočice karakteristične za cjelokupno trajanje lasinjske kulture, a ne samo za stupanj IIa, kako je to S. Dimitrijević pretpostavio. O problemu unutarnje periodizacije lasinjske kulture prema S. Dimitrijeviću raspravlja se već neko vrijeme, te je nekolicina autora postavila pitanje je li moguće lasinjsku kulturu dijeliti na više faza isključivo na temelju keramičkih oblika i ukrašavanja ili oni ipak sugeriraju geografsku raznolikost, što dalje govori o prirodnoj smjeni stanovništva, odnosno pretapanju starijih, postojećih i novih kulturnih pojava u sklop širih zbivanja.²⁵

Sjevernobosanski prostor važan je u sagledavanju ne samo lasinjske kulture već i ostalih bakrenodobnih kultura, osobito onih iz razdoblja kasnoga bakrenog doba (badenska, kostolačka, vučedolska kultura). Ako je sjevernobosanski prostor i bio samo periferni prostor lasinjske kulture, još uvijek nemamo odgovor na pitanje kada se to dogodilo, jer, nažalost, ne posjedujemo radiokarbonske datume s bosanskohercegovačkih lasinjskih lokaliteta. Važnost bosanskohercegovačkih nalazišta sigurno možemo pretpostaviti zbog bogatstva različitim sirovinama (kamen, sol, bakrena ruda). Potraga za novim rudnim izvorima upravo je bila razlogom pokretanja migracije vučedolske kulture, i to radi održavanja metalurške tradicije koja je predstavljala jednu od važnijih grana ekonomske strukture.²⁶ Sigurno ne možemo

binder, possibly for the creation of pigments for cosmetic and/or medical purposes. Only one miniature bottle from the area of present-day Croatia – Beketinac – has been analysed; the analysis pointed to the presence of trace organic substances, and some inorganic cations and anions (cobalt, aluminium, zinc, iron), while the spectra of nuclear magnetic resonance indicated the existence of esters, thus leading to the conclusion that the miniature bottle was most likely used to hold essential oils or fragrances.²⁴

The miniature-bottle find from a site excavated as early as 1958–1960 confirms that in the consideration of a prehistoric culture, despite new excavations accompanied by absolute dates, the revision and analysis of material from past excavations still has an important role; thus, without the publication of finds from old excavations of Lasinja sites (preferably accompanied by renewed excavations), drawing final conclusions about the position of Lasinja culture in present-day Bosnia and Herzegovina would be impossible.

Given that some of the miniature Lasinja bottles were identified by subsequent inspection of the material (as was the case with the bottles from Visoko Brdo), it can be assumed that ultimately the number of identified specimens will be greater than hitherto. Also, new bottle finds, as well as a revision of the Lasinja-culture periodisation and the obtained absolute dates, suggest that miniature bottles are characteristic of the overall duration of the Lasinja culture, and not only of stage IIa, as had been assumed by S. Dimitrijević. Discussion of Dimitrijević's problematic internal periodisation of Lasinja culture has been ongoing for some time, and several authors have questioned whether it is actually possible to divide Lasinja culture into several stages solely on the basis of ceramic forms and decorations and furthermore whether these rather indicate geographical diversity, in turn suggesting nat-

²⁵ ČATAJ 2019: 31–36. U doktorskoj radnji L. Čataj daje detaljan popis autora koji su se bavili temom problema unutarnje periodizacije lasinjske kulture, pa ih na ovome mjestu nećemo posebno navoditi.

²⁶ PRAVIDUR 2018.

²⁴ HOMEN 1985; TEŽAK-GREGL 2007: 37–38.

isto reći i za lasinjsku kulturu, ali ako znamo da je, prema dosadašnjem stupnju istraživanja, gospodarstvo lasinjske kulture bilo primarno orijentirano na stočarstvo, možemo pretpostaviti da je sol igrala važnu ulogu u životu nositelja lasinjske kulture, a isto možemo reći i za kamen kao sirovinu. Bakreno doba jest razdoblje kada se koristi širi spektar sirovina u odnosu na ranije razdoblje, a također, tijekom srednjega i kasnoga bakrenog doba dolazi do širenja mreže razmjene sirovina.²⁷

Svakako, na dobivanje odgovora na sva ova pitanja, moramo pričekati neka buduća arheološka istraživanja lokaliteta lasinjske kulture na prostoru Bosne i Hercegovine.

ural migrations of the population and overlapping of past, present and emerging cultural phenomena within a wider historical context.²⁵

The northern Bosnian area is important for consideration not only of the Lasinja culture, but also other Chalcolithic cultures, especially those from the Late Copper Age (the Baden, Kostolac and Vučedol cultures). Even if the area of northern Bosnia was only a peripheral zone of Lasinja culture, we still do not know when, because unfortunately we have no radiocarbon dates from Lasinja sites in Bosnia and Herzegovina. The significance of Bosnian and Herzegovinian sites can certainly be assumed, on the basis of the richness of various raw materials (stone, salt, and copper ore). Precisely, the search for new ore sources was the main cause for the migration of Vučedol culture: in order to preserve the metallurgical tradition, which was one of its most important economic industries.²⁶ This certainly cannot be said of Lasinja culture; however, as contemporary research suggests that the Lasinja-culture economy was primarily oriented toward livestock breeding, we can assume that salt played an important role in the life of the practitioners of Lasinja culture, and this can also be said about stone as raw material. During the Copper Age a wider range of raw materials was used (in comparison to earlier periods), and in addition, during the Middle and Late Copper Age, the raw-material exchange network expanded.²⁷

Before the answers to all these questions are obtained, we will obviously have to wait for some future archaeological excavations of Lasinja culture sites in Bosnia and Herzegovina.

*Translation and proof-reading:
ETNOtrend d. o. o.*

²⁷ BARBIR 2018.

²⁵ ČATAJ 2019: 31-36. In her doctoral thesis, L. Čataj presents a detailed list of authors who have addressed the issue of the internal periodisation of Lasinja culture, so we will not specifically list them here.

²⁶ PRAVIDUR 2018.

²⁷ BARBIR 2018.

LITERATURA / REFERENCES

- BALEN, J. 2008, Apsolutni datumi sa zaštitnih istraživanja na prostoru Slavonije kao prilog poznavanju kronologije srednjeg eneolitika / Absolute dates acquired from rescue excavations in Slavonija as a contribution to Middle Eneolithic chronology, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, XLI, 17–35.
- BALEN, J. 2020, Naselja iz bakrenog doba / Settlements of the Copper age, u/in: *Tomašanci – Palača – naselja iz mlađega kamenog, bakrenog i brončanog doba / Tomašanci – Palača – Settlements of the Late Stone, Copper and Bronze Age*, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Zagrebu, XVII, Balen, J. (ur./ed.), Zagreb: Arheološki muzej u Zagrebu, 111–155.
- BALEN, J., DRNIĆ, I. 2014, Arheološka istraživanja na lokalitetu Barbarsko – novi prilog poznavanju srednjeg eneolitika na prostoru sjeverne Hrvatske / Archaeological excavations at Barbarsko – a new contribution to understanding of the Middle Copper Age in northern Croatia, *Vjesnik arheološkog muzeja u Zagrebu*, XLVII, 39–76.
- BARBIR, A. 2018, Bakrenodobna kamena građa u kontinentalnoj Hrvatskoj / Copper age stone finds from continental Croatia, u/in: *Povratak u prošlost – Bakreno doba u sjevernoj Hrvatskoj / Back to the Past – Copper Age in Northern Croatia*, Balen, J., Miloglav, I., Rajković, D. (ur./eds.), Zagreb, Osijek: Arheološki muzej u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Arheološki muzej Osijek, 147–159.
- BASLER, Đ. 1963, Paleolitska nalazišta u sjevernoj Bosni, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, n.s., XVIII, 5–24.
- BENAC, A. 1964, Prilozi za proučavanje neolita u sjevernoj Bosni, *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, n.s., XIX, 129–142.
- BENAC, A. 1980, Eneolitsko doba u Bosni i Hercegovini (neka nova razmatranja), *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine*, n.s., XXXIV (1979), 15–26.
- BUDJA, M. 1983, Tri desetletja razvoja teorij o poznem neolitu in eneolitu severozahodne Jugoslavije, *Poročilo o raziskovanju paleolita, neolita in eneolita v Sloveniji*, XI, 73–83.
- ČATAJ, L. 2018, Lasinjska kultura / The Lasinja Culture, u/in: *Povratak u prošlost – Bakreno doba u sjevernoj Hrvatskoj / Back to the Past - Copper Age in Northern Croatia*, Balen, J., Miloglav, I., Rajković, D. (ur./eds.), Zagreb, Osijek: Arheološki muzej u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Arheološki muzej Osijek, 25–47.
- ČATAJ, L. 2019, *Geneza i razvoj lasinjske kulture na području središnje i gorske Hrvatske*, disertacija / PhD thesis, Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:808639> (15. 9. 2024.)
- DIMITRIJEVIĆ, S. 1979, Lasinjska kultura, u/in: *Praistorija jugoslavenskih zemalja. III. Eneolitsko doba*, Benac, A. (ur./ed.), Sarajevo: Svjetlost, Akademija nauka Bosne i Hercegovine, 137–181.
- HOMEN, Z. 1985, Prilog proučavanju lasinjskih keramičkih bočica, *Muzejski vjesnik*, 8, 44–47.
- KRAMBERGER, B., BERTHOLD, C., SPITERI, C. 2021, Fifth millennium BC miniature ceramic bottles from the south-eastern Prealps and Central Balkans: A multi-disciplinary approach to study their content and function, *Journal of Archaeological Science: Reports*, Volume 38, 102993. doi.org/10.1016/j.jasrep.2021.102993 (15. 9. 2024.)
- MARIJANOVIĆ, B. 2003, *Eneolitik i eneolitičke kulture u Bosni i Hercegovini*, Mostar: Sveučilište u Mostaru, Pedagoški fakultet, Odsjek za arheologiju i povijest umjetnosti.
- MARKOVIĆ, Z. 1994, *Sjeverna Hrvatska od neolita do brončanog doba: problem kontinuiteta stanovništva i kultura sjeverne Hrvatske od ranog neolita do početka brončanog doba*, Koprivnica: Muzej grada Koprivnice.

- PRAVIDUR, A. 2018, Bakar u eneolitičkim kulturnim zajednicama Bosne i Hercegovine / Copper in eneolithic communities of Bosnia and Hercegovina, u/in: *Povratak u prošlost – Bakrena doba u sjevernoj Hrvatskoj / Back to the Past – Copper Age in Northern Croatia*, Balen, J., Miloglav, I., Rajković, D. (ur./eds.), Zagreb, Osijek: Arheološki muzej u Zagrebu, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Arheološki muzej Osijek, 337–345.
- RAUNIG, B. 2001, Prahistorijski nalazi na srednjovjekovnom gradu Cazin, *Glasnik Zemaljskog muzeja – Arheologija*, n.s., 48/49 (1996-2000), 115–163.
- TEŽAK GREGL, T. 2007, Ponovo o lasinjskoj bočici iz Vrlovke, *Prilozi Instituta za arheologiju u Zagrebu*, 24, 35–40.
- VAJZOVIĆ, D. 2023, Lasinjska kultura u Bosni i Hercegovini, u/in: *Arheološka istraživanja bjelovarsko-bilogorske županije i okolnih krajeva*, Izdanja Hrvatskog arheološkog društva, 32 (2018), Tončinić, D., Jakovljević, G. (ur./eds.), Zagreb: Hrvatsko arheološko društvo, 235–243.

T. 1

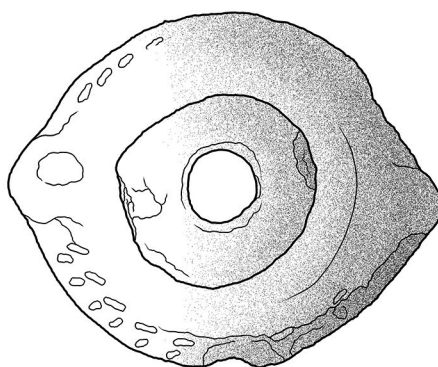
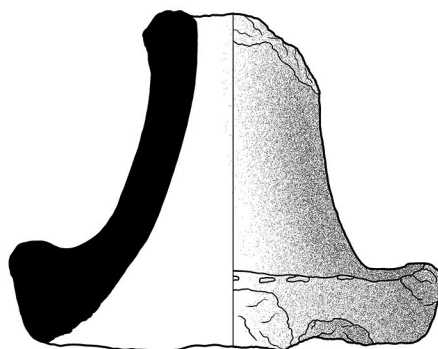

TABLA 1. Crtež keramičke bočice lasinjske kulture, Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, inv. br. 45242 (nacrtao: M. Bešlagić)

PLATE 1 Drawing of a miniature Lasinja-culture ceramic bottle, National Museum of Bosnia and Herzegovina, No. 45242) (drawing by M. Bešlagić)